

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Colloquium Anatolicum

23

• 2024 •

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklal Cad. Merkez Han, No:181 Kat:2 34435 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: 0090-212-2920963
E-mail: info@turkinst.org - www.turkinst.org

COLLOQUIUM ANATOLICUM

23

ISSN 1303-8486
E-ISSN 3062-133X

**COLLOQUIUM ANATOLICUM dergisi, TÜBİTAK-ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır.**

COLLOQUIUM ANATOLICUM dergisi uluslararası hakemli bir dergidir,
yılda bir kez yayınlanmaktadır.

© 2024 Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü

Her hakkı mahfuzdur. Bu yayının hiçbir bölümü kopya edilemez.
Dipnot vermeden alıntı yapılamaz ve izin alınmadan elektronik, mekanik,
fotokopi vb. yollarla kopya edilip yayınlanamaz.

Dergi Sahibi

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü adına Necmi Karul

Editörler/Editors

Metin Alparslan
Ali Çiftçi
Gürkan Engin
Eylem Özdoğan

Tasarım ve Uygulama

Bahadır Erşık

Kapak Fotoğrafi

Yerin Bora Uysal, Elbistan Karahöyük Silindir Mühür

Baskı/Printing

Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No:202/A Bağcılar-İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99 - Sertifika No: 29487

Yapım ve Dağıtım/Production and Distribution
Zero Prodüksiyon Kitap-Yayın-Dağıtım Ltd. Şti.
Tel: +90 (212) 244 75 21 Fax: +90 (212) 244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Bilim Kurulu / Consilium Scientiae

Adolf HOFFMANN (Berlin)	Kemalettin KÖROĞLU (İstanbul)
Alexandru AVRAM (Le Mans)	Lidewijde de JONG (Groningen)
Aliye ÖZTAN (Ankara)	Mark WEEDEN (London)
Andreas SCHACHNER (İstanbul)	Mustafa Hamdi SAYAR (İstanbul)
Belkıs DİNÇOL (İstanbul)	Oğuz TEKİN (İstanbul)
Cahit GÜNBATTI (Ankara)	Önhan TUNCA (Liège)
Catherine M. DRAYCOTT (Durham)	Önder BİLGİ (İstanbul)
Daniel SCHWEMER (Würzburg)	Rene LEBRUN (Leuven)
Elif Tül TULUNAY (İstanbul)	Sevil GÜLÇUR (İstanbul)
Felix PIRSON (İstanbul)	Stefano de MARTİNO (Trieste)
İlya YAKUBUVICH (Chicago)	Theo van den HOUT (Chicago)
İnci DELEMEN (İstanbul)	Turan EFE (İstanbul)
Jak YAKAR (Tel Aviv)	Vedat ÇELGİN (İstanbul)
Jeroen POBLOME (Leuven)	Wolfgang RADT (Berlin)
Joachim MARZAHN (Berlin)	

İçindekiler

Ergül KODAŞ – Charlotte LABEDAN-KODAŞ –
Hasan Devrim MENTEŞE.....1

À propos de deux bâtons polis anthropomorphiques provenant de
Çemka Höyük (Vallée du Haut Tigre, Anatolie du Sud-Est). Une autre manière
de figurer l'humain au Néolithique précéramique.

*Çemka Höyük'te Bulunan (Yukarı Dicle Vadisi, Güneydoğu Anadolu)
antropomorfik formlu iki taş baton üzerine. Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'de
insanı tasvir etmenin farklı bir yolu.*

Pınar ÇAYLI19

Cult Tables in Anatolian Prehistory: Sapmaz Höyük Findings

Anadolu Tarihöncesinde Kült Masaları: Sapmaz Höyük Buluntuları

Meral BAŞARAN53

Erken Tunç Çağı Kil Çapa ve Kancalarına Gelibolu Yarımadası'ndan Örnekler

Early Bronze Age Clay Anchors and Hooks Examples from the Gallipoli Peninsula

Bilcan GÖKCE – Esra KAÇMAZ LEVENT – Mahmut AYDIN.....73

Rescue Excavations of a Stone Cist Grave at Açıkköy, Mardin: An
Archaeological and Archaeometric Evaluation

*Mardin, Açıkköy Taş Sanduka Mezarı Kurtarma Kazısı: Arkeolojik ve Arkeometrik
Değerlendirme*

K. Serdar GİRGINER – Çağıl İSTANBULLUOĞLU-KAYA –

Nergis KILINÇ-MİRDALI – Özlem OYMAN-GİRGINER93

Bileç Höyük Kurtarma Kazısından Bir Grup Siyah Ağız Kenarlı (Black Topped)
Çanak ve Arkeometrik Analizleri

*A Group of Black Topped Bowls Recovered from the Salvage Excavation at Bilec
Höyük and Their Archaeometric Analysis*

Aslıhan BEYAZIT – Burhan GÜLKAN – Burçin AFŞAR 123

İkiztepe Kazılarının Dünü ve Bugünü

İkiztepe Excavations: From the Past to the Present

Belgin AKSOY - Dirk Paul MIELKE 149

“Doğal ve Arkeolojik Yönleri ile Kangal Havzası’nda (Sivas) Bir Yerleşim Bölgesi: Havuz-Aslantaş ve Karaseki”

“A Settlement Area in the Kangal Basin (Sivas) with Natural and Archaeological Aspects: Havuz-Aslantaş and Karaseki”

Medya KARAKAYA 181

Geç Hitit Sanatında Kadınlar ve Tanrıçalar: Soyluluk ve Kutsallığın Sembolik Anlatımı

Women and Goddesses in Late Hittite Art: Symbolic Expressions of Nobility and Divinity

Bora UYSAL 199

Elbistan Karahöyük Kazılarında Bulunan Eski Assur Stilinde Yapılmış Bir Silindir Mühür

An Old Assyrian Style Cylinder Seal from the Elbistan Karahöyük Excavations

Bekir ÖZER..... 207

Early Iron Age Carian Material Culture: The Beginning of Fibula Production in the Region

Erken Demir Çağı Karia Maddi Kültürü: Fibula Üretiminin Başlangıcı

Hamdi ŞAHİN..... 227

A New Honorary Inscription from Korykion Antron (Kilikia Trakheia) and Some Thoughts on a Publication

Korykion Antron’dan (Kilikia Trakheia) Yeni Bir Onurlandırma Yazıtı ve Bir Yayın Üzerine Düşünceler

İkiztepe Kazılarının Dünü ve Bugünü

İkiztepe Excavations: From the Past to the Present

Aslıhan BEYAZIT – Burhan GÜLKAN – Burçin AFŞAR*

DOI: 10.58488/collan.1506216

Anahtar Kelimeler: İkiztepe, Karadeniz Arkeolojisi, Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı

Orta Karadeniz Bölgesi'nin Samsun İli'nde yer alan İkiztepe, bölgenin protohistorik dönemlerine dair veri sunan en uzun soluklu kazısı niteliğindedir. 1974 yılında İstanbul Üniversitesi tarafından başlayan ve 2012 yılına kadar kesintisiz sürdürülen kazı çalışmalarında elde edilen bulgular, yerleşimi hem Karadeniz hem de Anadolu arkeolojisinde önemli bir referans haline getirmiştir. Dört tepeden oluşan İkiztepe yerleşiminin tüm tepelerinde farklı dönemlerde kazı çalışmaları yürütülmüş ve İkiztepe'nin Geç Kalkolitik Çağ'dan Hellenistik Dönem'e kadar aralıklarla devam eden kronolojik sıra düzene sahip olduğu anlaşılmıştır.

2021 yılında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile İstanbul Üniversitesi adına tekrar başlayan kazılarda bölgenin en büyük höyüklerinden biri olan İkiztepe'de çalışılmamış alanların kazılması, yerleşim kronolojisinin yeniden değerlendirilmesi ve bulguların modern teknolojik yaklaşımlar ile incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 2021-2023 yılları arasında Tepe I'de yürütülen kazı çalışmaları yerleşmeyle ilgili yeni sonuçlara ulaşılmasını sağlamıştır.

Keywords: *İkiztepe, Black Sea Archaeology, Late Chalcolithic Age, Early Bronze Age, Middle Bronze Age*

İkiztepe, located in the Samsun Province of the Central Black Sea Region, is the longest-running excavation that provides data on the protohistoric periods of the region. Started in 1974 by Istanbul University and continued uninterruptedly until 2012, the findings of the excavations have made the site an important reference in both Black Sea and Anatolian archaeology. Excavations were carried out at different times on all the four hills of İkiztepe and revealing that İkiztepe had an intermittently continuous chronological order from the Late Chalcolithic Age to the Hellenistic Period.

In 2021, with the permission of the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, excavations resumed on behalf of Istanbul University. The aim of the excavations is to excavate unexplored areas of İkiztepe, one of the largest mounds in the region, to re-evaluate the settlement chronology and to analyse the findings with modern technological approaches. In line with this aim, the excavations carried out at Tepe I between 2021 and 2023 yielded new results about the settlement.

Hakeme Gönderilme Tarihi: 27.06.2024 Kabul Tarihi: 24.11.2024

* Aslıhan Beyazıt, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 34134 Laleli/İstanbul Türkiye. aslihanbeyazit@gmail.com. ORCID: 0000-0003-0457-3351
Burhan Gülkan (MA), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 34134 Laleli/İstanbul Türkiye. burhang511@gmail.com. ORCID: 0009-0000-5384-8425
Burçin Afşar (MA), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 34134 Laleli/İstanbul Türkiye. tassiburcin@gmail.com. ORCID: 0009-0007-8260-1748

Giriş

Samsun İli'nin 55 km, Bafra İlçesi'nin 7 km kuzeybatısında yer alan İkiztepe, doğal bir yükselti üstüne kurulmuş dört höyükten oluşmaktadır (Fig. 1). Jeolojik araştırmalara göre bugün deniz kıyısının 6-7 km kadar güneyinde kalan yerleşme, erken dönemlerde Kızılırmak'ın Karadeniz'e döküldüğü noktada konumlanmaktadır (Alkım 1975: 5-12; 23-30). Bu durum İkiztepelilerin, doğal ve madeni kaynaklara yakın olacakları karasal kesimi değil, kıyı kesimi tercih eden bir topluluk olduğuna işaret etmektedir. Günümüzde 375x175 m ebatlarında, 66 dönümlük bir alanı kaplayan yerleşme, deniz seviyesinden yaklaşık 20 m yüksekliktedir. Bafra Ovası'nın en kuzey noktasında yer alan İkiztepe hem deniz hem de kara bağlantısı olan önemli bir merkezdir.

İkiztepe, 1940-41 yıllarında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ile bilim dünyasına tanınmıştır. Ankara Üniversitesi'nden K. Kökten, T. Özgüç ve N. Özgüç'ten oluşan ekip, Samsun İli sınırlarında gerçekleştirdikleri araştırmalar ile İkiztepe dâhil birçok yerleşim yeri keşfetmiştir (Kökten vd. 1945: 395). Sonrasında C. Burney; Samsun, Sinop ve Kastamonu'yu kapsayan araştırmaları sırasında İkiztepe'yi de ziyaret etmiştir (Burney 1956: 181 vd.) Burney, bu ziyarette İkiztepe'de yüzeyden topladığı keramikleri inceleyerek yerleşmede Kalkolitik Çağ'dan Orta Tunç Çağı'na kadar devam eden bir süreç olduğunu görmüştür. İkiztepe, keşfedilmesinden yaklaşık 30 yıl sonra daha kapsamlı araştırmalar ile karşımıza çıkmaktadır. 1972-73 yıllarında B. Alkım başkanlığında bir ekip İkiztepe ve yakın çevresinde araştırmalar gerçekleştirmiştir (Alkım 1975: 5-12; 23-30). Bu araştırmaların sonucunda Samsun'un en büyük höyüklerinden biri olması ve incelenen çanak çömleğin Erken Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na kadar devamlılık gösteren bir kronolojiye sahip olması sebebiyle İkiztepe yerleşmesi kazı alanı olarak belirlenmiştir. 1974 yılında B. Alkım Türk Tarih Kurumu adına sistematik kazı çalışmalarını başlatmıştır. 1981 yılına kadar Alkım başkanlığında yürütülen kazı çalışmaları, Alkım'ın vefatı üzerine, Ö. Bilgi başkanlığına geçmiş ve 2012 yılında Bilgi'nin emekliliğine kadar devam etmiştir (Alkım vd. 1988; Alkım vd. 2003). Anadolu arkeolojisinin uzun soluklu araştırma merkezlerinden biri olan İkiztepe'de; çalışılmamış alanlarda çağdaş yaklaşımlarla ve interdisipliner çalışmalarla Karadeniz bölgesinin protohistorik çağı için mihenk taşı niteliğinde olan yerleşmenin kapsamlı olarak yeniden değerlendirilmesi adına 3. Dönem Kazı çalışmalarının başlatılmasına karar verilmiştir. Bu temel amaçlar doğrultusunda Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Ashhan Beyazıt tarafından İkiztepe kazıları 2021 yılında yeniden başlamıştır.

İkiztepe yerleşmesinin dört tepesinde farklı zamanlarda araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları yerleşmenin, Orta Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesimi kronolojisini Geç Kalkolitik Çağ'dan Helenistik Çağ'a kadar sunan şimdilik tek sistematik kazı olduğunu göstermektedir (Tablo. 1).

Figür 1. İkiztepe'nin Konumu (Prof. Dr. A. Gürel, Dr. Öğr. Üyesi F.A. Yüksel ve Dr. Öğr. Üyesi E. Duman)

Tepe I	ETÇ I	5 mimari tabakalı III. kültür katı
	ETÇ II	10 mimari tabakalı II. kültür katı
	OTÇ (Geçiş / Er-Hitit)	6 mimari tabakalı I. kültür katı
Tepe II	G K Ç	8 mimari tabakalı III. kültür katı
	ETÇ I	4 mimari tabakalı II. kültür katı
	ETÇ II	3 mimari tabakalı I. kültür katı
Tepe III	ETÇ II	15 mimari tabakalı III. kültür katı
	ETÇ III	4 mimari tabakalı II. kültür katı
	OTÇ (Geçiş / Er-Hitit)	2 mimari tabakalı I. kültür katı
Tepe IV	OTÇ (Geçiş / Er-Hitit)	

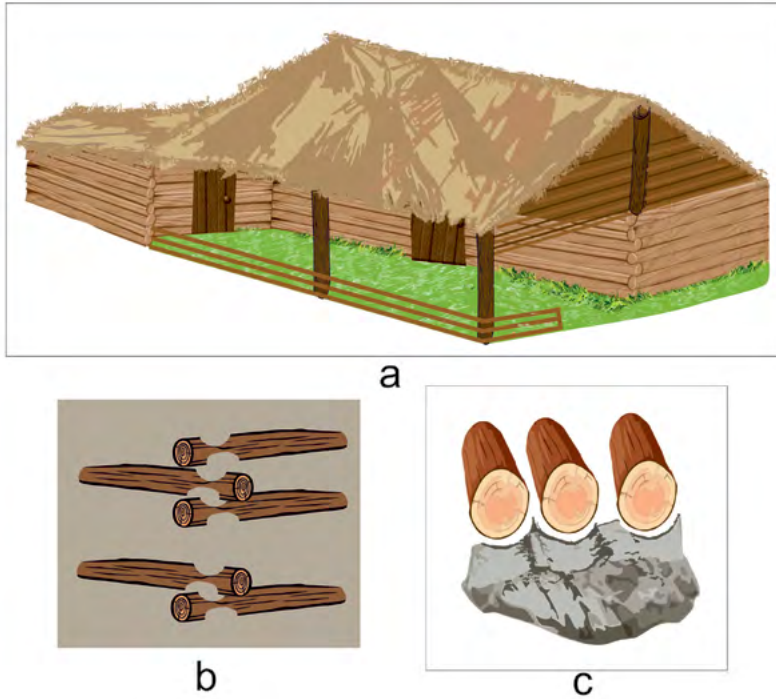
Tablo 1. 1. ve 2. Dönem Kazılarına Göre İkiztepe'nin Kronolojisi (Dönmez 2000: 98'e göre yeniden düzenlenmiştir.)

1. Dönem (1974-1980) ve 2. Dönem (1981-2012) Kazıları

Mimari Bulgular

İkiztepe’de mimarinin Kalkolitik Çağ’dan itibaren tüm dönemler boyunca planlı bir teknik ve düzen içinde oluşturulduğu görülmektedir ancak tam plan veren yapı sayısı oldukça azdır (Tuna 2009). Bunun sebebi bölgenin jeolojik ve diğer coğrafi yapı özelliklerinin mimariye yansımış olmasıdır. Mimaride kullanılan ana elemanı çevredeki ormanlardan elde edilen ağaçlar oluşturmaktadır. İkinci mimari eleman ise kil sıvalardır. Yapıların inşaa tekniğine bakıldığında toprağa kazılmış bir temel görülmemektedir (Alkım vd. 2003: 78). Düzleştirilen toprak zemin üzeri kille sıvanmış ve köşelerde geçme yapılarak birbirine tutturulan ağaç gövdeleri (yöresel adı çantı, karaboğazı/kurtboğazı) yapıların temellerini oluşturmuştur (Alkım vd. 2003: 78). Yatay olarak kullanılan ahşapların kenarına açılan bu tomruklar yığma tekniği ile üst üste getirilerek yapılar istenilen yükseklikte inşa edilmiştir. Ağaçlar ile yapılan işlem sonrasında, ortaya çıkan boşlukları doldurmak ve rutubeti önlemek için duvarlar kalın bir tabaka halinde kil ile sıvanmıştır. Çatılar ise olasılıkla yağışlı iklim koşullarına uygun biçimde, kurumuş dal ve sazlar kullanılarak semerdam şeklinde yapılmıştır (Alkım vd. 2003: 80-82) (Fig. 2).

Ahşap mimari son yıllarda yapılan yeni kazı ve araştırmalar ile İkiztepe dışında Samsun

Figür 2. Ahşap mimari a-İkiztepe ev canlandırması, b-Çantı tekniği c-Sıva izleri (Tuna 2009: 73, 114-115 çizimleri B. Afşar tarafından yeniden düzenlenmiştir.)

Bölgesi'nde Dombalaktepe (Türker vd. 2023: 255) ve Batı Karadeniz'de İnönü Mağarası (Ekmen vd. 2019: 311) gibi yerleşmelerde de saptanmıştır. Ayrıca Trakya'da Aşağı Pınar (Özdoğan 2011: 215), Marmara Bölgesi'nde Ilıpınar (Roodenberg 2000) ve Barçın Höyük (Gerritsen, Özbal 2019: 60) yerleşmelerinde, İç Batı Anadolu'da Demircihöyük'te (Korfmann 1977: 5-59) daha güneyde Karataş-Semayük (Warner 1979: 140) ile Çaltular Höyük (Aykurt vd. 2024: 334) ve Keban Baraj Bölgesi gibi farklı bölgelerde benzer mimari görülmektedir (Helms 1973: 113-114; Hauptmann 1976: 69-70; van Loon, Güterbock 1969: 123-128; Duru 1974: 30). İkiztepe'de olduğu gibi zemine dikeç delikler açılmadan yapılan örnekler ise daha çok Balkanlar'da Cucuteni-Tripolye Kültür Bölgesi'nde rastlanmaktadır (Müller Karpe 1968: 215; Müller Karpe 1974: 409). Günümüzde Orta Karadeniz Bölgesi'nde hala devam eden yapı geleneğinin bölgeye özgün bir nitelik kazandırdığı söylenebilir.

Mimari diğer bulgular fırın ve ocaklardır. Bu mimari öğeler genellikle avlularda yer alır ve ahşap bir konstrüksiyon üzerinde oluşturulmuş kil sıvalı platformlar üzerine yapılmıştır. Diğer taraftan bağımsız olarak inşa edilmiş olanları da vardır. Bunlar bitişiğinde konut olamayacak kadar küçük odalara sahip ve çevresinde birçok pişmiş toprak eserin ele geçtiği yapılardır. Bu yapılar nitelikleri bakımından depo alanlarına sahip atölyeler olarak değerlendirilmektedir (Alkım vd. 2003: 82-83). Depolama alanlarında ele geçen zengin buluntular ise keramik, madencilik ve özellikle dokumacılık alanında toplumun ihtiyacından fazla bir üretim organizasyonuna sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum yerleşmenin önemli bir üretim merkezi olduğuna ve bir zanaat grubunun varlığına işaret etmektedir.

Fırınlardan Tepe II ve Tepe III'te konutlardan bağımsız yapılmış ve sembolik bir anlam taşıdığı düşünülen ocak-sunaklar açığa çıkarılmıştır. Tepe II'de Geç Kalkolitik Çağ'a ait 3 ayrı evrede görülen sunaklar ortak özellikler taşımaktadır (Alkım vd. 2003: 83). Bu yapılarda yatay uzanmış bir ağaç gövdesinin üstü kalın kille sıvanmış ve bir platform oluşturulmuştur. Kare veya dairesel biçimli bu platformların üzerinde ateş yakıldığını gösteren herhangi bir ize rastlanmamıştır. Bununla beraber platformların çevresinde hayvan figürinleri ele geçmiştir.

Tepe III'te ise Erken Tunç Çağı III'e tarihlendirilmiş, sunaklı bir fırına sahip kutsal alan açığa çıkarılmıştır. Yapının etrafı belirli aralıklarla dikine yerleştirilmiş ağaç gövdeleri ile oluşturulmuş bir sundurma ile çevrilmiştir. Alan içinde fırına bitişik olarak yapılmış olan yarım daire biçimli sunağın yakınlığında 18 adet pişmiş toprak kadın figürini ele geçirilmiştir. Bilgi bu yapının yerleşmede ortak amaca hizmet eden kutsal bir anlam taşıdığını söylemiştir (Bilgi 2001: 12).

Ölü Gömme Gelenekleri

Tepe I'de 1. ve 2. dönem kazı çalışmalarında açığa çıkarılan yaklaşık 1400 m²'lik alanda 700 civarında basit toprak gömüt, yerleşmenin Kuzey - Orta Anadolu Bölgesi'nin

Figür 3. Mezar hediyelerinden örnekler (İkiztepe Kazı Arşivi)

Figür 4. Trepanasyon uygulanmış kafatası (İkiztepe Kazı Arşivi)

en büyük Erken Tunç Çağı mezarlıklarından biri olduğunu göstermektedir. Söz konusu gömütlerin yüzeysel farklı derinliklere sahip olması sebebiyle mezarlığın en az 200 yıl gibi uzun bir süre kullanıldığı anlaşılmaktadır. Basit toprak gömütlerin yanı sıra bebeklerin çömelelere konularak gömüldükleri saptanmıştır. Bu tür gömütler yapı içlerinde de tespit edilmiş olup bu geleneğin Geç Kalkolitik Çağ'dan Orta Tunç Çağı'na kadar devam ettiği görülmektedir (Bilgi 2003: 85). Basit toprak gömütlerde iskeletler sırt üstü dorsal biçimde yatırılmıştır.

Bazı iskeletlerin altına ve üstüne yan yana yerleştirilmiş olan hatıl izlerinden ahşap sanduka yönteminin de kullanıldığı anlaşılmaktadır (Doğan 2006: 100).

İkiztepe'de mezar hediyesi oldukça yaygın bir gelenektir. Ölüne özel eşyası olarak bakır ya da arsenikli bakırdan yapılmış silahlar, aletler, semboller, pişmiş toprak çanaklar, kadın figürinleri, çingiraklar, kolye-küpe-bileklik gibi takılar mezar hediyeleri arasında yer almaktadır (Fig. 3). Bu geleneğin yaş ve cinsiyet dağılımına bakıldığında, mezar hediyeleri ağırlıklı olarak 50 yaş üstü erkek gömütlerde tespit edilmiştir. İkinci sırayı 1-6 yaş arası çocuklar, üçüncü sırayı ise 20-50 yaş arası erişkin kadın gömütler oluşturmaktadır (Doğan 2006: 47).

İkiztepe Erken Tunç Çağı mezarları, sunduğu mezar buluntuları ile Anadolu arkeolojisi içinde önemli bir yere sahiptir. Söz konusu buluntular, yerleşimin sosyo-ekonomik

yapısı hakkında bilgi vermektedir. Bunun yanı sıra mezarlık merkezinin özellikle erkekler ve ayrıcalıklı çocuklar ve kadınlar için tercih edilmesi, periferin ise ağırlıklı olarak diğer kadın, çocuk ve bebeklere ayrılması sosyal yapı hakkında önemli ipuçları vermektedir (Doğan 2006: 27-28). Bu bağlamda mezar buluntuları ve gömüt yöntemleri değerlendirildiğinde, yerleşimde hiyerarşik bir yapılanmanın olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer taraftan gömütlerde bazı özel uygulamalar dikkat çekmektedir. İskeletler üzerinde gerçekleştirilen antropolojik ve patolojik analiz sonuçları, bazı kafataslarında tespit edilen boşlukların ameliyatlar sonucunda oluştuğunu göstermektedir (Bilgi 2003: 384). Açığa çıkarılan 13 iskelete trepanasyon yapıldığı ve 5-6 bireyin ameliyat sonrasında bir süre daha yaşadığı tespit edilmiştir (Erdal 2010: 74) (Fig. 4).

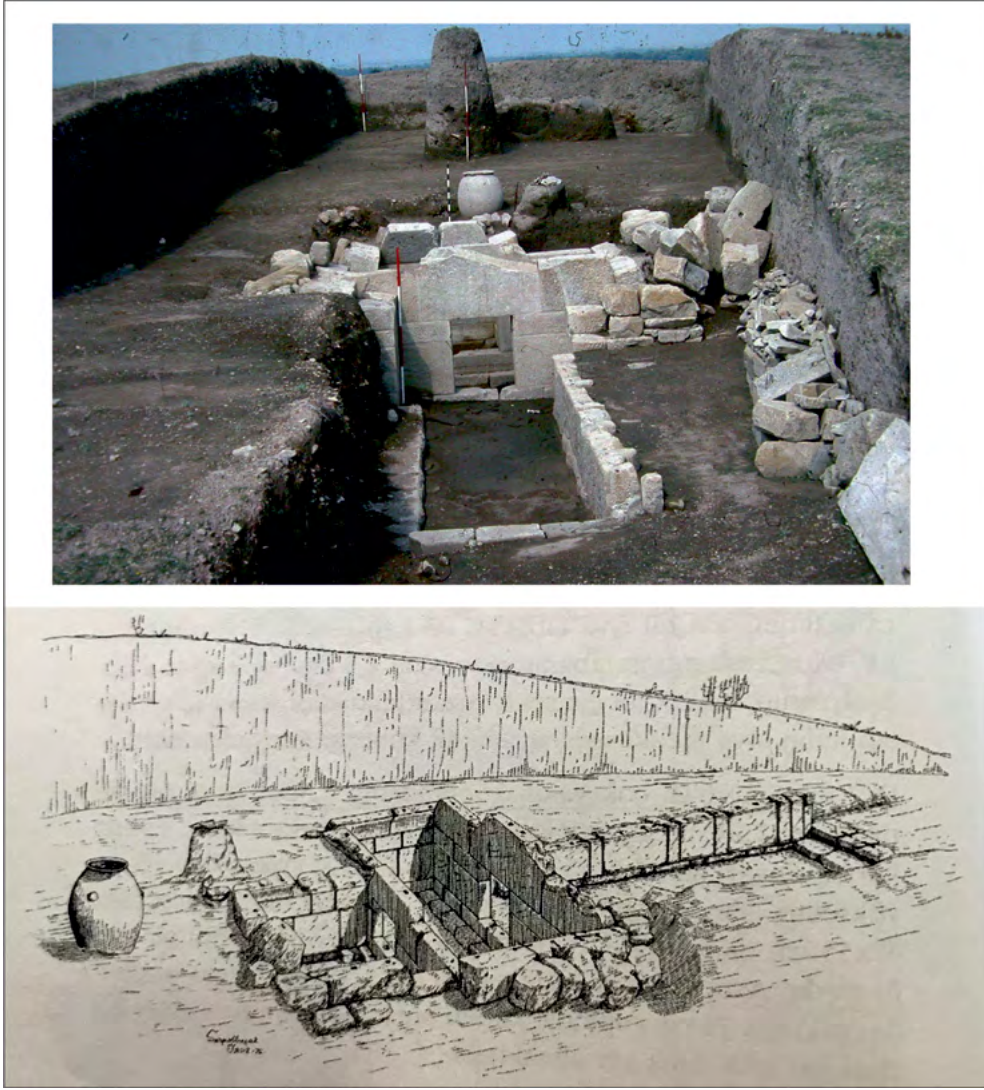
İkiztepe'de yerleşimin başladığı Geç Kalkolitik Çağ'dan Orta Tunç Çağı başlarına kadar basit toprak ve çömlek – küp mezarlar görülürken, Tepe I'de Hellenistik Çağ'a tarihlendirilen anıtsal bir mezar yapısı da saptanmıştır. Tepe I'in doğu kesimi tıraşlanarak doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş bu mezar 1975 kazılarında açığa çıkarılmıştır. İki odalı, kesme taşlardan inşa edilmiş, üst örtüsünün beşik tonozlu olduğu anlaşılan dromoslu mezarın (13,70 cm uzunluğunda) içinde altın bir sikke ele geçmiştir. Sikkenin Thrak Kralı Lysimakhos adına, İstanbul'da basıldığı bilinmektedir ancak kimin için yapılmış olduğu saptanamamıştır. Söz konusu sikke buluntusu ile mezarın MÖ 281-250 yılları arasında inşa edildiği anlaşılmaktadır (Alkım vd. 1988: 85-87). Bu mezar yapısı yerleşimin Hellenistik Çağ'da da stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir (Fig. 5).

Buluntular

Erken dönemlerde bir yerleşimin ekonomik yapısını belirleyen en önemli parametrelerin başında coğrafi ve iklimsel koşullar yer almaktadır. İkiztepe'nin bulunduğu çevre yoğun bitki örtüsü ve engebeli coğrafyası nedeniyle temel geçim kaynağını tarımdan ziyade avcılık ve balıkçılıkla sağlamıştır. Kazılarda ele geçen av-besi hayvanlarına ait kemikler ile balık kılçıkları ve midye kabukları, nehir ve deniz kenarında yer alan bu yerleşimin beslenme biçimini yansıtmaktadır (Bilgi 2001: 11). Diğer taraftan element ve izotop analizleri ile 60 iskelet üzerinde gerçekleştirilen antropolojik çalışmalar, toplumun bitkisel besinden ziyade protein ağırlıklı beslendiğini göstermektedir (Koruyucu 2019: 50, 249).

İkiztepe ekonomisinde en belirleyici unsur dokumacılık olmuştur. Kazılarda ele geçen binlerce tezgâh ağırlığı, yüzlerce ağırşak, dokuma tarakları, iğ gibi buluntular ve kumaş kalıntıları İkiztepe'nin bölgede önemli bir dokuma merkezi olduğunu doğrulamaktadır (Bilgi 2001: 11-12).

Ekonomide öne çıkan bir diğer alanı madencilik oluşturmaktadır. İkiztepe'de madencilikle ilgili yeterli sayıda maden filizi veya cüruf bulunamamıştır. Bununla beraber ışık alanlarında az sayıda pişmiş toprak pota, taş ve pişmiş toprak kalıp, zımpara, biley taşı ve filiz zenginleştirme taşı ele geçmiştir. Ö. Bilgi, İkiztepelilerin metali ham madde olarak aldığını ve özenle işlediklerini söylemektedir (Bilgi 2001: 13).

Figür 5. *Hellenistik Dönem Dromoslu Mezar (İkiztepe Kazı Arşivi)*

Diğer taraftan yerleşmede ele geçen pişmiş toprak eserler de sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıyı ortaya koymaktadır. Pişmiş toprağın en yaygın kullanıldığı alan çanak çömleklerdir. Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı sonuna kadar tamamı el yapımı olan çanak çömlekler, zengin bezemeleri ile dikkat çekmektedir. Bir taraftan batı dünyası ile diğer taraftan Orta Anadolu ile benzerlik gösteren bu buluntuların bölgeye özgü örnekleri de görülmektedir. Örneğin “*tab-handle*” olarak bilinen ve daha çok batı dünyasına özgü, ağızla organik birleşen kulplar İkiztepe’de oldukça yaygındır (Alkım vd. 1988: 57). Yine “*Karanova*” tipi kulplu olarak adlandırılan boynuz kulplar da yaygın bilinen örnekleri oluşturmaktadır (Alkım vd. 1988: 48). Farklı bezeme tekniklerinin görüldüğü yerleşmede ağırlıklı olarak kabartma, oyma, baskı, kazıma ve dolgu bezeme Geç Kalkolitik ve Erken

Figür 6. Bezemeli çanak çömlek ve tab-handle örnekleri (İkiztepe Kazı Arşivi)

Tunç Çağı'nda karakteristiktir. Ayrıca silinti beyaz boya bezekli örnekler Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı II sonuna kadar devam eden bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır (Dönmez 2000: 23). Özellikle kabartma tekniği ile yapılmış ve Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren görülen insan betimlemeleri de önemli bir yere sahiptir (Alkım vd. 2003: 22, 49, 95, 134) (Fig. 6). İnsan betimlemeleri yalnızca çanak çömlek üzerinde değil, kültürel bir anlam taşıdığı düşünülen figürin ve idoller ile de karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerin çoğunda eller havada olup, göğüs ve pubik bölgesi oyuk bezeme ile betimlenmiştir. Neredeyse tamamı kadın betimlemelerinden oluşan figürinler yassı bedenli, yuvarlak ya da oval yüzlüdür. Göz ve ağız oyuk şekilde belirtilmiş, kulaklarında ise iki ya da daha fazla küpe deliği bulunmaktadır.

Pişmiş toprak ve metal buluntular, İkiztepe toplumunun sanat anlayışını ve kültürel etkileşimini gösteren sosyal olgulardır. Bu çerçevede toplumun bir taraftan Orta Anadolu, Balkanlar ve Anadolu'nun güney bölgeleri ile etkileşim halinde olduğu diğer taraftan yerel bir kültür özelliği yansıttığı görülmektedir. Stratejik konumu nedeniyle de farklı kültürler ile iletişim halinde olduğu anlaşılan İkiztepe'de merkezi bir otoritenin var olduğu ele geçen bulgulardan anlaşılmaktadır. Özellikle mezarlarda bulunan güç ve prestij temsil olarak bırakılmış olduğunu düşündüğümüz zengin buluntular toplumda hiyerarşik bir yapının varlığını doğrulamaktadır.

3. DÖNEM KAZILARI (2021- 2023)

2021 yılında yeniden başlatılan İkiştepe Kazıları projesinin, 3. dönem çalışma stratejisi “kültürel mirası koruma” anlayışı ile şekillenmiştir. 2012 yılında Tepe I’de son bulan çalışmalar ile yaklaşık 10 m derinlikte ana toprağa ulaşılmıştır. Geçmiş dönem çalışmaları sonucunda Tepe I’in tüm kültür katları takip edilebilmektedir. Diğer taraftan yerleşmenin en büyük tepesi olan bu tepede yoğun bir doğa tahribatı gözlenmiştir. Bu sebep ile 3. dönem kazılarında kesitlerde çökme tehlikesi olan plankareler öncelikli çalışma alanı olarak belirlenmiştir. 3. dönem kazıları ile 40 yılı aşkın süredir aktif kazı çalışmalarının yürütüldüğü İkiştepe’de ortaya çıkan yeni veriler ile yukarıda bahsedilen mimari, ölü gömme ve sosyal yaşama dair standardizasyon devam ederken buluntu repertuarı artmış, yeni çalışılan kültür katlarından örnekler alınarak radyokarbon tarihlendirmesi ile Tepe I’in kronolojisine ilişkin yeni değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır (Tablo 2-3).

2021–2023 yılları arasındaki kazılar 7 plankareyi kapsayan 175 m²’lik bir alanda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde Orta Tunç Çağı başlarına ait 2, Erken Tunç

Sıra No	Lab. No:	Müşteri No:	Karbon 14 Yaşı (G.Ö.)	Örnek Türü	Ön İşlem	Takvim Yaşı Aralıkları (2σ)
1	TÜBİTAK - 3040	1	4948±31	Kömürleşmiş Malzeme	Asit-Baz-Asit	MÖ 3786 - 3648 (%95,4)
2	TÜBİTAK - 3041	2	5027±33	Kömürleşmiş Malzeme	Asit-Baz-Asit	MÖ 3947 - 3756 (%85,2) MÖ 3748 - 3711 (%10,2)
3	TÜBİTAK - 3042	3	5396±34	Kabuk	Asitle Dağlama	Takvim yaşı kalibrasyonu yapılmamıştır
4	TÜBİTAK - 3043	4	4731±31	Kömürleşmiş Malzeme	Asit-Baz-Asit	MÖ 3631 - 3553 (%40,3) MÖ 3541 - 3495 (%21,9) MÖ 3456 - 3377 (%33,3)
5	TÜBİTAK - 3044	5	4711±31	Kömürleşmiş Malzeme	Asit-Baz-Asit	MÖ 3626 - 3561 (%18,6) MÖ 3534 - 3490 (%23,7) MÖ 3467 - 3374 (%53,2)
6	TÜBİTAK - 3045	6	4584±31	Kömürleşmiş Malzeme	Asit-Baz-Asit	MÖ 3497 - 3437 (%22,0) MÖ 3379 - 3326 (%51,2) MÖ 3231 - 3181 (%13,7) MÖ 3157 - 3108 (%8,6)
7	TÜBİTAK - 3046	7	4521±34	Kemik	Kolojen - Ultrafiltrasyon	MÖ 3362 - 3261 (%32,5) MÖ 3251 - 3099 (%62,9)
8	TÜBİTAK - 3047	8	4562±33	Kemik	Kolojen - Ultrafiltrasyon	MÖ 3490 - 3468 (%3,9) MÖ 3375 - 3310 (%40,1) MÖ 3298 - 3285 (%1,4) MÖ 3274 - 3268 (%0,5) MÖ 3241 - 3102 (%49,5)
9	TÜBİTAK - 3048	9	4784±32	Kömürleşmiş Malzeme	Asit-Baz-Asit	MÖ 3642 - 3517 (%95,4)

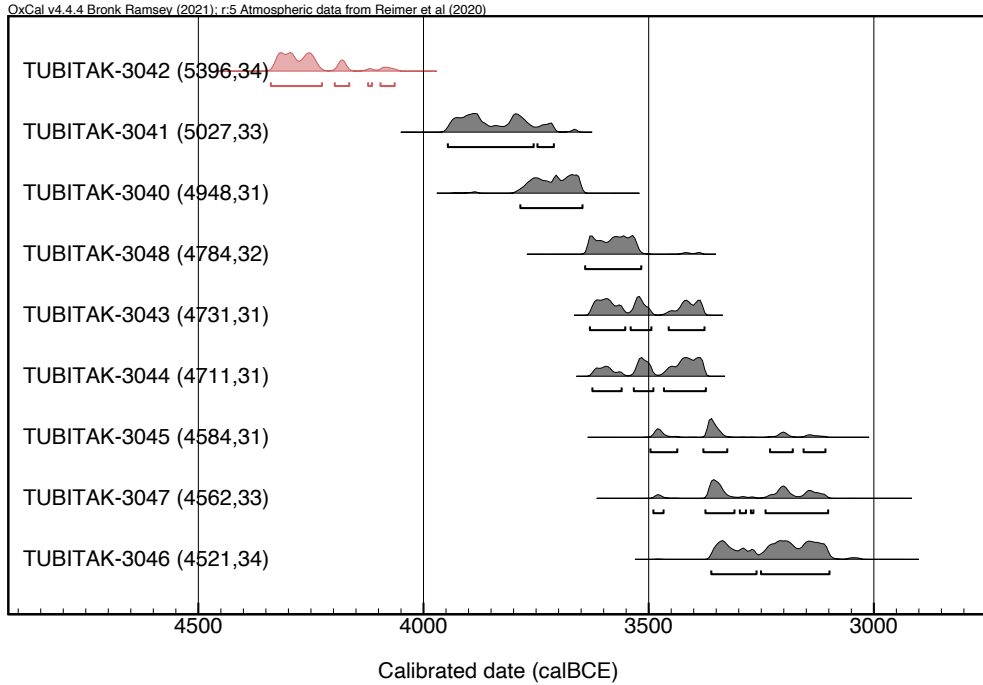
Tablo 2. Analizler 2023 yılında Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’nun Gebze’deki Marmara Araştırma Merkezi (MAM) AMS Laboratuvarlarında yapılmıştır (<https://mam.tubitak.gov.tr/>). Verilerin kalibrasyonu OxCal vers. 4.4.4 (2021) kullanılarak C. Bronk Ramsey’e (2021) göre IntCal 2020 (Reimer et al. 2020) kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çağ I dönemine tarihlenen dört ve Geç Kalkolitik Çağ'a ait 2 evre olmak üzere toplam sekiz mimari evre açığa çıkarılmıştır. Bu mimari evrelerden alınan organik kalıntılardan elde edilen kalibre edilmiş radyokarbon sonuçlarına göre ilk değerlendirmeler, ETÇ I tabakaları için MÖ 3100-2900; Geç Kalkolitik Çağ tabakaları için ise MÖ 3642-3326 tarih aralığını vermektedir (Tablo 3).

Mimari Bulgular

Orta Tunç Çağı I-II

Tepe I'in kuzeydoğu yamacında yürütülen kazı çalışmaları sonucunda Orta Tunç Çağı'na ait iki evre açığa çıkarılmıştır. I. Evrede mezarlar (Sk. 702 – 706) II. Evrede ise depolama alanı tespit edilmiştir. Her iki evrede de mimari kalıntıya rastlanılmamıştır. I. Evrede tahrip olmuş bir grup küp ve çömlek mezar (Sk.703, Sk.706 ve Sk.705) ile yüzeye çok yakın iki adet basit toprak mezar (Sk.702, 704) saptanmıştır (Fig. 7). Söz konusu basit toprak mezarlarda bebeklere ait tahrip olmuş kafatasları bulunmuştur. İçlerinde bebek iskeletleri bulunan çömlek ve küpler B. U. Alkım tarafından Er-Hitit dönemi olarak tanımlanan kırmızı astarlı, çark yapımı örneklerin benzerleridir. Kırmızı ve portakal renk tonlarında astarlı, temiz hamurlu bu kapların İkiztepe'de ilk defa Orta Tunç Çağı'na geçiş evresinde kullanılmaya başlanması bu çömlek ve küp mezarların Orta Tunç Çağı'nın birinci evresine ait olduklarını göstermektedir.

Tablo 3. İkiztepe. Radyokarbon tarihlemesinin grafiksel durumu.

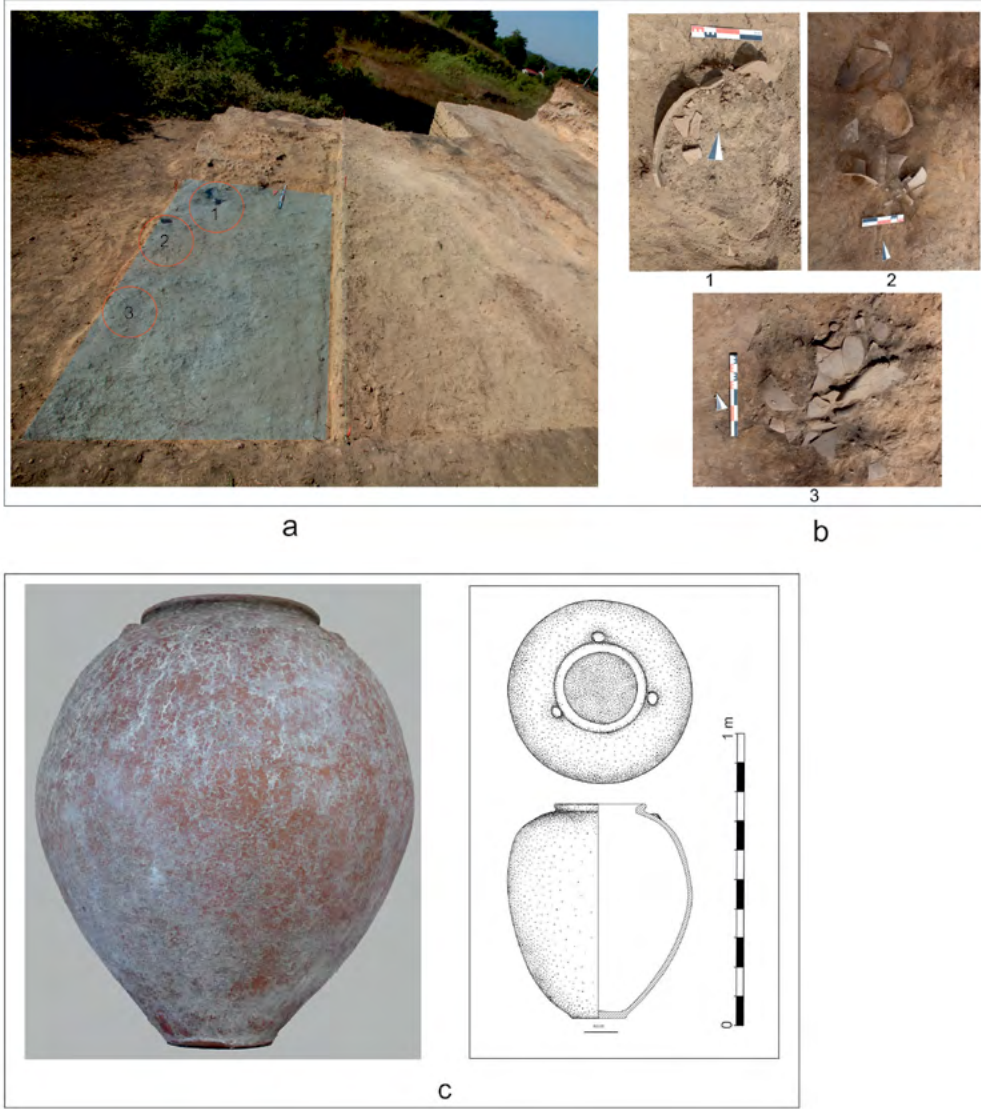

Figür 7. Çanak hediyeyle çömlek mezar, OTÇ I (İkiztepe Kazı Arşivi)

Söz konusu mezar kalıntılarının hemen altında dağılmış halde küp, depolama çömleri ile testi parçaları açığa çıkarılmıştır. Orta Tunç Çağı'nın 2. Evresine ait olduğu anlaşılan bu tabakada ayrıca dip kısmı toprağa oturtulmuş *in situ* biçimde bir depolama küpüne rastlanmıştır. 70 cm yüksekliğinde, kırmızı renk astarlı, kısa boyunlu, şişkin karınlı ve düz dipli küpün boyun kısmında simetrik olarak yerleştirilmiş üç kabartma bezeme yer almaktadır (Fig. 8 a-c). Küpün ağız çevresinde ve içinde ise çok sayıda pişmiş toprak ağırşak, 2 pişmiş toprak damga, kırık bir gaga ağızlı testi, kemik bir zıpkın ucu ile kumtaşından bir obje bulunmuştur. Tepe I'in kuzey yamacında sürdürülen çalışmalar, Orta Tunç Çağı'nın başlarında bu alanın yerleşim yerinden ziyade mezarlık ve depolama alanı olarak kullanıldığını göstermektedir.

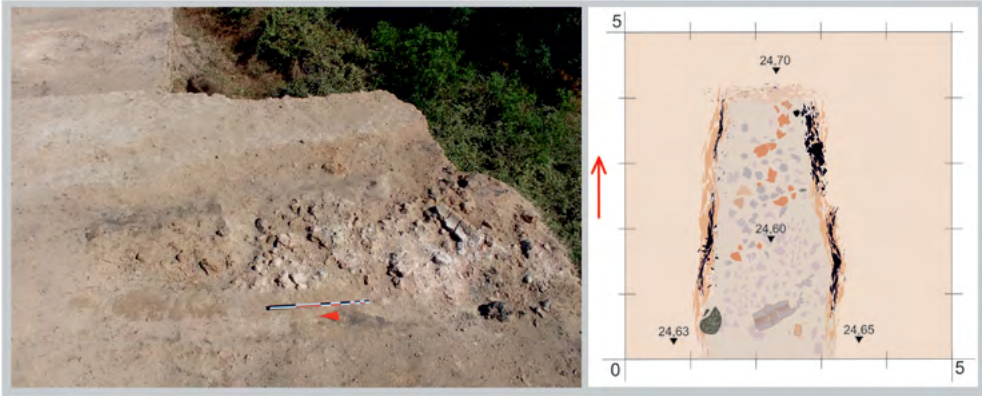
Erken Tunç Çağı I Dönemi

Erken Tunç Çağı I tabakasına ait evrelerde kısmi plan veren ve yanık tabanlar ile karakterize olan mimari kalıntılar dışında tam plan veren bir yapı kalıntısına henüz rastlanmamıştır. Yaklaşık 25 m²'lik bir alanda açığa çıkartılan 1. mimari evre, yalnızca güney kısımda ve çok sınırlı bir alanda saptanabilmiş sıva parçaları ile yanık tabandan oluşmaktadır. Ortalama 100 m²'lik bir alanda açığa çıkartılan 2. mimari evrede ise bir yapının temelinde kuzeydoğu – güneybatı doğrultusunda uzanan 2,75 m uzunluğunda ve 0,25 m derinliğinde bir hatıl boşluğu saptanmıştır. 3. mimari evrede ise yaklaşık 4x2 m ölçülerinde yanmış taban üzerinde hatıl izleri ile yoğun sıva kalıntılarından oluşan bir yapının kalıntıları (b.4218) açığa çıkarılmıştır. Söz konusu yapı içerisinde (Fig. 9) sadece 12 adet tezgâh ağırlığı ve bir adet fırça sapı ele geçmiştir. Bununla beraber 2021-2023 kazı çalışmaları sürecinde ETÇ I kültür tabakalarında tam plan veren bir mimari yapı kalıntısı henüz açığa çıkartılmamıştır.

Figür 8. a-Depolama alanı b- Küp parçaları c- Depolama Küpü, OTÇ II (İkiztepe Kazı Arşivi)

İkiztepe’de ETÇ I döneminden itibaren çok odalı yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır (Alkım vd. 2003: 82-83). Çok odalı bu yapıların bazen depolama birimleri olan bir konut bazen de bir atölye ile bağlantılı oldukları bilinmektedir. Benzer bir niteliğe sahip olan b.4218 olarak kodlanan ETÇ I – 3. mimari kalıntıya ait yapının tamamı henüz kazılmadığı için kontekstin niteliği tam olarak belirlenememiştir ancak yapının boyutları ve içinde ele geçen buluntular değerlendirildiğinde bu mimari kalıntının depo ya da işlik olabileceği düşünülmektedir. Erken Tunç Çağı I’in 4. mimari evresinde ise plankarenin kuzey kısmında dörtgen planlı bir mimari kalıntının yanmış tabanı üzerinde sığ bir çukur tespit edilmiştir. Yaklaşık 1 m çapında ve 20 cm derinliğindeki dairesel bir plana sahip olan söz

Figür 9. ETÇ I - 4. Mimari Evre, Adak Çukuru (İkiztepe Kazı Arşivi)

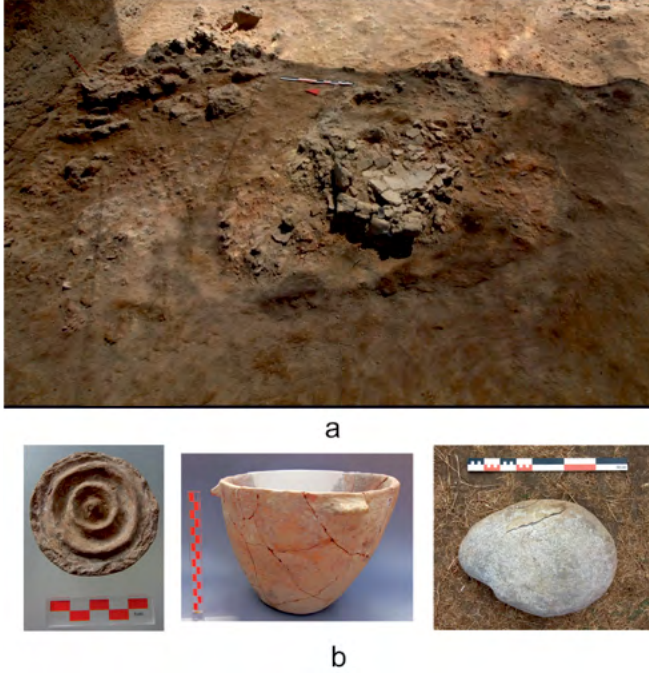

Figür 10. ETÇ I - 3. Mimari Evre, yapı kalıntısı (İkiztepe Kazı Arşivi)

konusu çukur içinde erişkin bir erkek domuz kafatası, kafatasının hemen kuzeyinde bir taş idol ve çene kemiğinin ortasına düzgün bir şekilde yerleştirilmiş pişmiş toprak bir maşrapa *in-situ* olarak ele geçmiştir (Fig. 10).

Geç Kalkolitik Çağ

Yukarıda da bahsedildiği üzere 2021-2023 çalışmalarında Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen iki mimari tabaka tespit edilmiştir. Söz konusu veriler C20/IV5, C20/IV6, D1/IV5 ve D1/IV6 plankarelerinde açığa çıkarılmıştır. 1. Mimari tabakada yanmış ahşap parçalarından alınan kalibre edilmiş radyokarbon sonuçları MÖ 3379-3326 tarihlerini

Figür 11. GKÇ II – a- fırın ve tezgâh ağırlığı depolama kalıntıları, b-işlik alanından geçen pintadere, çömlek ve öğütme taşı (İkiztepe Kazı Arşivi)

vermektedir. Bu tabakada plankarenin güney kesiminde net bir şekilde takip edilen yanık taban, alanın kuzeyine doğru ETÇ I'e ait gömütler nedeniyle oldukça tahrip olmuştur. Diğer taraftan yaklaşık 50 cm kalınlıktan oluşan kültür dolgusunda yoğun moloz, çok yoğun yangın nedeniyle adeta tuğlalaşmış siva parçaları ile yanık izleri tespit edilmiştir. 2. evrede ise tahrip olmuş bir fırın kalıntısı saptanmıştır. Açığa çıkartılan fırın, yaklaşık 2,5x2,5 m ebatlarında ve ortalama 0,50 m yüksekliğindedir. Pişirme tabanı kat kat kil ile sıvanmış ve fırının neredeyse tüm çevresinde üzerinde hatıl izleri bulunan siva parçaları ele geçmiştir. Bununla beraber doğu kısmında daha az siva kalıntılarının olması ve küllü toprağın varlığı, fırının ağız kısmının doğuya baktığını göstermektedir. Fırının yakın çevresinde 1 öğütme taşı, 1 kemik kazıyıcı ve pişmiş toprak bir çömlek ele geçmiştir. Fırının (b.4242) 0,80 m kadar kuzeydoğusunda ise yaklaşık 1,5x1,5 m çapında kare planlı bağımsız bir yapı daha saptanmıştır. Dört gözden oluştuğu anlaşılan bu yapının içinde sadece 57 adet tezgâh ağırlığının ele geçmesi nedeniyle bu yapı tezgâh ağırlığı depolama birimi olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu mimari kalıntıların niteliği bu kompleksin bir işlik alanı olduğunu göstermektedir (Fig. 11 a-b).

Ölü Gömme Gelenekleri

ETÇ I'in II., III. ve IV. evrelerinde (Sk. 707,709-723) biri ikili gömüt olmak üzere toplam 15 adet mezar açığa çıkarılmıştır¹. İskeletler çoğunlukla sırt üstü pozisyonda yatırılmış

¹ İskeletler üzerinde detaylı antropolojik çalışmalar devam etmektedir.

Figür 12. a-ETÇ I ikili gömüt (Sk. 716-717) b-Mezar hediyeleri (İkiztepe Kazı Arşivi)

olup belirli bir yön birliğine sahip değildir. Erişkin ve çocuklardan oluşan 16 iskeletin sekizinin yanına farklı ham maddelerden yapılmış silahlar, aletler ile süs eşyası ve çanak çömleklerden oluşan ölü hediyeleri bırakılmıştır. Bunlar içinde en dikkat çeken ETÇ I'in 4. evresine ait yan yana gömülmüş iki bireye ait mezardır (Sk.716 ve 717) (Fig. 12 a-b). Radyokarbon sonuçlarına göre MÖ 3100 – 2900 aralığına tarihlenen söz konusu mezar, zengin hediyelere sahip, toplum içerisinde hiyerarşik önem taşıdığı düşünülen bir kadın ve bir erkek erişkin bireylere aittir. İskeletler güneydoğu – kuzeybatı doğrultusunda uzanmış ve her ikisinin de yüzleri doğuya dönüktür. Batıda yer alan Sk.716 no'lu iskelet 37,9 yaşlarında orta erişkin bir kadına aittir. Söz konusu iskeletin sol femur kemiğinin hemen batısında mezar hediyesi olarak dışı siyah içi kırmızı astarlı bir çanak yer almaktadır. Ayrıca sağ bacak kemiğinin iç kısmında spiral bir bakır obje ele geçirilmiştir. Sk.717 no'lu

Figür 13. ETÇ I (Sk.720) mezar ve hediyeleri (İkiztepe Kazı Arşivi)

iskelet ise 30,5 yaşlarında orta erişkin bir erkeğe aittir. Sk.717 olarak kodlanan iskeletin sağ humerus kemiğinin yanında bir mızrak ucu ile gövdesi üzerine bırakılmış 36 adet frit boncuk, bir hançer, bir ustura ile bakır bir küpe ele geçirilmiştir. Ayrıca Sk.717'nin sağ femur kemiğinin gayet düzgün, başka bir deyişle bilinçli bir şekilde diz eklemine kadar kesildiği ve sağ humerus kemiği altına yerleştirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu iki iskeletin aynı seviyede ve yan yana açığa çıkartılması dışında, Sk.717'nin sol elinin Sk.716'nın leğen kemiği üstünde yer alması organik bir beraberliği doğrulamaktadır.

Dikkat çekici bir diğer mezar ise Sk. 720² No'lu iskelettir. Güneydoğu – kuzeybatı uzantılı ve yüzü doğuya bakan iskelet, 39,5 yaşlarında orta yetişkin bir erkeğe aittir. Bu iskeletin sağ humerus kemiği yanında yaklaşık 35 cm. uzunluğunda ve 5 kg ağırlığında arsenikli bakırdan bir mızrak ucu, bakır bir küpe ile İkiztepe'de daha önce benzerine rastlamadığımız bakırdan ünük bir ustura ele geçmiştir (Fig. 13). Sk. 721 No'lu bir kadın mezarında ise baş kısmının hemen yanına içi kırmızı dışı siyah astarlı bir çanağın hediye olarak bırakıldığı tespit edilmiştir³.

² Sk.720 ile aynı seviyede gömülmüş olan Sk.719'un kaburga kemiğine uygulanan C14 analizine göre söz konusu mezarlar MÖ. 3251-3099 (kalibre edilmiş) yıllarına tarihlendirilmektedir (Tablo.2-3)

³ Sk. 716, Sk. 717, Sk. 720 ve Sk 721 kodlu mezarlara ait değerlendirmeler, Prof. Dr. Yılmaz Selim Erdal ile yapılan sözlü görüşme ile edinilmiştir.

Çanak Çömlek

Tepe I'de, şimdiye kadar gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda özellikle ele geçen çanak çömlek dağılımı, bu tepedeki yerleşim kronolojisi hakkında önemli veriler sunmaktadır. Batıdan doğuya doğru giderek alçalan bir eğime sahip olan Tepe I'de üç sezon yürütülen kazılarda farklı alanlarda ele geçen çanak çömlekler, Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı I ile Orta Tunç Çağı başlarına tarihlendirilmektedir.

Geç Kalkolitik Çağ çanak çömleği ağırlıklı olarak siyah, gri, içi kırmızı dışı siyah ve nadiren kırmızı tonlarında hamur renginde astarlı ya da koyu renk astarlı bir repertuar göstermektedir. Tamamı el yapımı olan malzemede dışa açılan ağızlı, hafif küresel gövdeli ve olasılıkla düz dipli çanakların yanı sıra dışa açılan ağızlı ve yayvan gövdeli çanak formları öne çıkmaktadır. Çömlekler ise ağırlıklı olarak içe kapanan ağızlı, küresel gövdeli ve düz ya da halka dipli örneklerden oluşmaktadır. Koyu renkli Geç Kalkolitik Çağ çanak çömleğinde görülen bezeme tekniğinde kabartma memecik, kazıma ve özellikle iyi perdelanmış örneklerde silinti beyaz boya öne çıkmaktadır. Bunlar dışında İkiztepe I'in ETC I'e ait ilk kültür tabakalarından da bilinen ağızda dalga bezeme tekniğinin Geç Kalkolitik Çağ tabakalarında da devam ettiği ancak bu evrelerde koyu astarlı çanaklara uygulandığı görülmektedir (Fig. 14).

Tepe I'de açığa çıkartılan Erken Tunç I çanak çömleğinin hamur özellikleri ve pişirme tekniği Geç Kalkolitik Çağ geleneğinin devam ettiğini göstermektedir. Yine tamamı el yapımı olan çanak çömlek repertuarında hamur ve astar rengi ile bezeme tekniklerinde ise çeşitliliğin arttığı görülmektedir. Siyah, gri, dışı siyah içi kırmızı ve koyu kahverengi astarlı çanak çömlek geleneği devam ederken kırmızının farklı tonları, bej/devetüyü ve portakal astarlı bir repertuar karışımıza çıkmaktadır. Bezeme tekniğinde memecik kabartma

Figür 14. 2021-2023 Tepe I, GKÇ çanak çömlek örnekleri (İkiztepe Kazı Arşivi)

yoğun şekilde uygulanmış; silinti beyaz boya bezemenin ağırlıklı olarak kahverengi astarlı çanak çömleklerde, dudak üstü dalga bezemenin ise yalnızca kırmızı astarlı çanaklara uygulandığı görülmektedir. Diğer taraftan yatay çift ip tutamaklı çömleklerin Erken Tunç I ile daha yoğun kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Geç Kalkolitik Çağ kültür katlarında başlayan omurgalı ve düz yükselen ağızlı çanaklar Erken Tunç Çağı I tabakalarında

Figür 15. a - 2021-2023 Tepe I, ETÇ I çanak çömlek örnekleri, b- ETÇ I bezemeli çömlek ve kazıma bezemeli minyatür mezar kabı (İkiztepe Kazı Arşivi, Çizim: B. Gülkan)

Figür 16. OTÇ I - II çanak çömlek örnekleri (İkiztepe Kazı Arşivi)

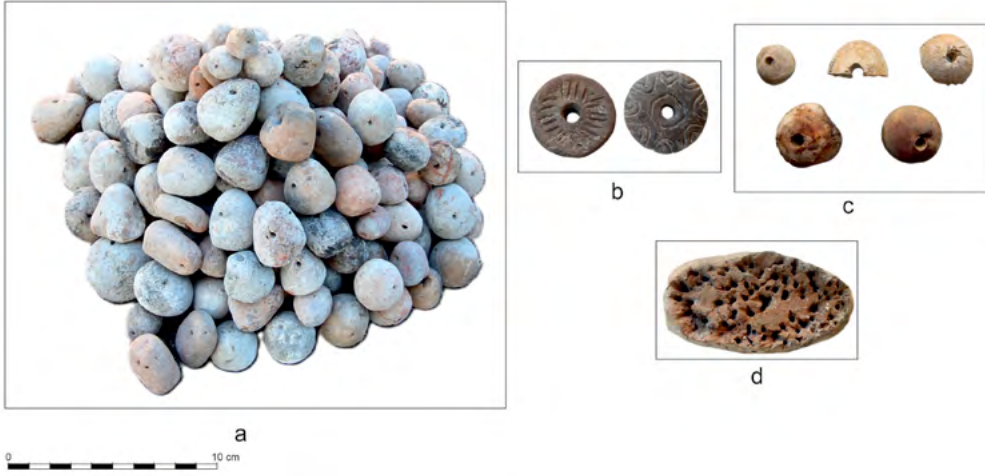
artış göstermektedir. Özellikle Erken Tunç Çağı I' e tarihlendirilen kadın mezarlarında ele geçen düz yükselen ağızlı, omurgalı, düz dipli, dışı siyah içi kırmızı, yaklaşık 0,5 cm cidar kalınlığına sahip, iyi perdahlanmış ve kimi yiv, kabartma ya da memecik kabartma bezemeli çanaklar İkiztepe I' de Erken Tunç Çağı I kültür dolgusunda görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra basit profilli çanaklar, omurgalı çanaklar, yatay çift ip tutamaklı çömlekler, dışa açılan ağızlı ve boyunlu çömlekler, içe kapanan ağızlı çömlekler, çömlekçik, maşrapa ile minyatür kaplar Geç Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı I' de görülen başlıca ortak formları oluşturmaktadır (Fig. 15a-b).

Orta Tunç Çağı'na Geçiş döneminde ise mezar kabı olarak kullanılmış olan ve yukarıda sözü edilen çömlekler ve küpler dışında ele geçen bej, kırmızı, portakal rengi astarlı ve iyi açkılı, hızlı çark yapımı dışta kalınlaştırılmış dudaklı çanaklar, gaga ağızlı testiler, içe kapanan ağızlı yatay kulplu çömlekler, dibi iple kesilmiş kadeh ve bardaklar İkiztepe' nin Orta Anadolu Bölgesi ile kültürel bağlantısını yansıtan örneklerdir (Yurtsever 2004) (Fig. 16).

Küçük Buluntular

Küçük buluntular içinde en yoğun grubu dokumacılık ile ilgili olanlar oluşturmaktadır. Önceki yıllarda ele geçen binlerce tezgah ağırlığına ek yaklaşık 350 adet değişik form ve büyüklükte pişmiş toprak tezgah ağırlığı, onlarca pişmiş toprak ve kemik ağırşak ile pişmiş toprak dokuma tarakları ve bir pintadera açığa çıkarılmıştır (Fig. 17 a-d). Tezgah ağırlıkları genellikle konik bir forma sahiptir. Bazı örneklerin üzerinde parmak baskı ile oyuk bezemeler dikkati çekmektedir. Ağırşakların büyük bir kısmı ise kazıma tekniği ile geometrik şekilde süslenmiştir.

Dokuma ile ilgili buluntular dışında sembolik düşüncenin yansıması olan pişmiş

Figür 17. GKC – ETÇ I dokuma buluntuları *a*-tezgah ağırlıkları *b*-bezemeli pt ağırsaklar *c*-kemik ağırsaklar *d*-pt dokuma tarağı (İkiztepe Kazı Arşivi)

Figür 18. ETÇ I pt figürin örnekleri (İkiztepe Kazı Arşivi)

toprak figürin ve idol buluntuları, 3. Dönem Kazıları'nda da standardizasyonunu devam ettirmektedir. Son dönem çalışmalarında 2'si tüm yaklaşık 19 adet figürin ve idol ele geçmiştir (Fig. 18).

Küçük buluntular içinde bir diğer grubu kemik, diş ve boynuzdan yapılmış deliciler, iğneler ile kazıyıcı/sıyırıcı gibi aletler oluşturmaktadır. İkiztepe ekonomisinde dokumacılığın yanı sıra dericiliğin de önemli bir yere sahip olması nedeni ile delicilerin sayısı

Figür 19. “T” biçimli sembolik kemik nesne (İkiztepe Kazı Arşivi)

oldukça fazladır. Diğer taraftan son dönem kazılarında ele geçen buluntular arasında “T” biçimli kemik nesne dikkat çekici buluntular arasındadır (Fig. 19). Söz konusu nesne, yaklaşık 5 cm uzunluğunda, baş kısmı dikdörtgen formda düzgünce işlenmiş ve gövde kısmı keskin hatlar ile belirginleştirilmiştir. “T” biçimli bu nesnenin kültürel bir anlam taşıdığı düşünülmektedir. Aynı düşünce ile yapılmış fakat farklı biçimsel özelliklere sahip kemik idollere Balkanlar’da sıkça rastlanmaktadır. İkiztepe örneği keskin hatlara sahip olması ile Balkan örneklerinden ayrılmaktadır.

Taş buluntular içerisinde çakmaktaşı ve obsidyen gibi kesici ve delici aletlerin yanı sıra ezgi taşı, öğütme taşı, havaneli gibi aletler ile çömlekçilikle ilgili perdah taşları da azımsanmayacak sayıda ele geçmiştir.

Metal buluntular ise birçok yerleşmede olduğu gibi İkiztepe’de de mezarlarda ele geçirilmiştir. ETÇ I dönemine tarihlendirilen basit toprak mezarlarda 2 mızrak ucu, 1 hançer, 1 yassı el baltası, 1 ustura, 1 spatula, 4 küpe, 3 adet objeden oluşan toplam 13 adet metal eser, ağırlıklı olarak erkek bireylere ait iskeletlerin yanında bulunmuştur. Bu eserlerin üçünde yapılan element analizinde, söz konusu metal buluntuların arsenikli bakır ve bakırdan yapılmış olduğu anlaşılmıştır⁴. Ayrıca bir spatuladan alınan numune üzerinde yapılan kurşun izotop analizi sonucu, kullanılan bakır kaynağının Kuzey-Orta Anadolu olduğunu göstermiştir⁵.

Tartışma ve Sonuç

Tepe I’in kuzey yamacında yürütülen 2021-2023 kazı çalışmalarının ön sonuçlarına göre Orta Tunç Çağı tabakasının hemen altında Erken Tunç Çağı I ve Geç Kalkolitik Çağ tabakaları açığa çıkarılmıştır. Bahsi geçen tabakalardan elde edilen mimari, ölü gömme, keramik ve diğer buluntular önceki dönem kazılarında açığa çıkarılmış bulguların devamı niteliğinde olsa da çalışılan tabakalardan alınan örneklerden elde edilen kalibre edilmiş radyokarbon sonuçları ve diğer buluntular değerlendirildiğinde, Tepe I’de eski kazılara

⁴ Maden buluntuların element analizleri ana sponsorumuz olan Eti Bakır Samsun İşletmesi Lmt. Şti’de taşınabilir XRF cihazı ile yapılmıştır.

⁵ Kurşun izotop analizi Doç. Dr. Gonca Dardeniz Arıkan tarafından 220N374 numaralı TÜBİTAK projesi kapsamında yapılmıştır. Kurşun izotop sonuçları, Amasya Gümüş bucağı ve Tokat Kozlu’nun muhtemel bakır cevher kaynağı olarak numune ile uyumlu olduğunu ortaya koymuştur. Doç. Dr. Gonca Dardeniz Arıkan’a yardımları için teşekkür ederiz.

göre en erken yerleşmenin ETÇ I'de değil Geç Kalkolitik Çağ'da başladığını göstermektedir. Ayrıca 3. dönem çalışmalarının ortaya koyduğu bazı yeni bulgular da söz konusudur. Bunlardan biri İkiztepe kazılarında daha önce saptanmamış olan "adak çukuru"dur. Anadolu'da Neolitik Çağ'dan itibaren uygulandığı bilinen adak çukuru ritüelinin İkiztepe'de de varlığı dikkat çekici olmuştur.

Ölü gömme geleneklerine ilişkin OTÇ I. evrede 6 (Sk. 702-706, 708) ve ETÇ I'e ait (Sk. 707,709-723) 16 olmak üzere toplam 22 adet iskelet açığa çıkarılmıştır. OTÇ'ye ait gömütler Tepe I'in kuzeydoğusunda yer alan yaklaşık 37 m²'lik alanda (C20/IV5-D1/IV5 plankareleri) bebek ve çocuklara ait çömlek – küp mezar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Önceki dönem kazı çalışmalarında aynı alanda ortaya çıkartılan benzer mezar küplerinin varlığı, yerleşmenin bu kesiminin Orta Tunç Çağı başlarında bebek ve çocuk mezarlığı olarak kullanılmış olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan aynı plankarelerde yapılan derinleşme çalışmalarında Orta Tunç Çağı mezarlık alanının altında saptanan ETÇ I'e ait basit toprak mezarlardan alınan kemik örneklerinin mutlak tarihlendirme sonuçlarına göre MÖ 3. Binyıl başlarında da yerleşimin bu kısmının mezarlık alanı olarak tercih edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda 2021-2023 sezonlarında Tepe I'de çalışılan 175 m² ile sınırlı alanda yürütülen çalışmaların, Tepe I kronolojisi için oldukça kilit bir noktada gerçekleştirildiği söylenebilir. 2012 yılına kadar Tepe I'de yürütülen kazılarda ana kayaya kadar inilmiş ve en erken yerleşim, elde edilen maddi kültür kalıntılarına göre ETÇ I olarak değerlendirilmişti. Tepe I'de 2021-2023 yıllarında yapılan kazılarda henüz ana toprağa ulaşılammış ancak şimdiye kadar elde edilen veriler Tepe I'in kronolojisinin MÖ 4. Binyıl başlarına kadar geri gittiğini göstermiştir.

Açığa çıkarılan çanak çömlek, çeşitli pişmiş toprak, madeni, taş ve kemik gibi pek çok buluntu toplumun sosyal ve ekonomik yapısını yansıtan bulgulardır. İkiztepe toplumunun sosyo-ekonomisinde erken dönem kazılarında da görüldüğü gibi dokumacılık ve madencilik ön plandadır. Hemen hemen her yapının içinde ve etrafında dokumacılık ile ilgili buluntuların açığa çıkarılması tekstil üretiminin her evde gerçekleşen günlük bir aktivite olduğunu göstermektedir. Madeni buluntular içinde bakırdan yapılmış silah, alet ve takılar genellikle mezarlarda ölü hediyesi olarak ele geçmektedir. Metal silahların ağırlıklı olarak erkek mezarlarında bulunması bu mezarların sahiplerinin, kişisel eşyalarıyla gömülen savaşçı kimliğe sahip olduklarını düşündürmektedir. Diğer taraftan yalnızca kadın mezarlarında bulunan içi kırmızı dışı siyah astarlı mal grubuna ait omurgalı çanakların önceki kazılarda da genelde mezar hediyesi olarak bulunması bu kap grubunun bilinçli bir tercih sonucu kadın mezarlarına bırakılmış olduğunu göstermektedir. Bununla beraber önceki kazılarda az da olsa zengin buluntulu kadın mezarları da açığa çıkartılmıştır. Bunlara en iyi örnek Sk. 581 olarak kodlanmış olan kadın mezarından ele geçen bir pişmiş toprak çanak, bir arsenikli zıpkın ucu, iki altın küpe, bir frit boncuk kolye, bir kurşun disk pandantif ve iki hançerdir (Bilgi 1987). Bu çerçevede mezarların, İkiztepe toplumunda yaş, cinsiyet ve sosyal statü gibi unsurların mezar hediyeleri ile paralel bir yapıya sahip olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Karadeniz'in protohistorik dönemine ışık tutan yerleşim, Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren bölgesel etkileşimlerin ve toplumsal değişimlerin anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Yerleşimin zenginliğini ve önemini öngören ve 1974 yılında kazı çalışmalarını başlatan B. Alkım ve sonrasında çalışmaları devam ettiren Ö. Bilgi İkiztepe kültürel mirasını Anadolu arkeolojisine tanıtmıştır. İkiztepe'de 38 sezon aralıksız sürdürülen araştırmalar, yerleşmeyi Karadeniz arkeolojisinde önemli bir referans haline getirmiştir. Bununla beraber yeni dönem kazılarıyla İkiztepe yerleşmesine ait verilerin yeni yaklaşımlarla ve interdisipliner çalışmalarla güncel bir şekilde ele alınması Kuzey Anadolu'nun protohistorik çağlarının anlaşılabilmesi için önem taşımaktadır.

Katkı Belirtme ve Teşekkür

İkiztepe kazı projesine izin ve destek veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na, Bafra Belediyesi'ne, Samsun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne, kazımızın ana sponsoru Eti Bakır Samsun A.Ş. İşletmesi Müdürlüğü'ne, İkiztepe Mahallesi Muhtarlığı'na ve 2021 yılından itibaren kazımıza katılan tüm öğrencilerimize ve heyet üyelerine teşekkürlerimizi sunarız.

Kaynakça

Alkım, U. B. 1975

Samsun Bölgesi Çalışmaları 1973, *Türk Arkeoloji Dergisi* XXII/1: 5-12.

Alkım U. B., Alkım, H., Bilgi Ö. 1988

İkiztepe I, *Birinci ve İkinci Dönem Kazıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- 2003

İkiztepe II, *Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci Dönem Kazıları*, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara.

Aykurt, A., Boyükulusoy, K., Oğuzhanoglu, U. 2024

Çaltılar Höyük 2022 Yılı Kazıları, 43. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4, Ankara: 333-351.

Bilgi, Ö. 1987

İkiztepe'den Ünik Bir Hançer, *Belleten*, Cilt: LI, Sayı: 201, Türk Tarih Kurumu, Ankara:

1109-1112.

- 2001

Protohistorik Çağ'da Orta Karadeniz Bölgesi Madencileri: Hind-Avrupalıların Anavatanı Sorununa Yeni Bir Yaklaşım / Protohistoric Age Metallurgists of the Central Black Sea Region, A New Perspective on the Question of the Indo-Europeans Original Homeland, TASK Vakfı, İstanbul.

- 2003

İkiztepe Mezarlık Kazıları ve Ölü Gömme Gelenekleri: 2000 ve 2001 Dönemleri, *Belleten*, Cilt 67, Sayı 249: 383-402.

Burney, C. A. 1956

Northern Anatolia Before Classical Times, *Anatolian Studies* VI: 181-189.

Doğan, N. 2006

İkiztepe İlk Tunç Çağı Mezarlık Buluntularının Sosyokültürel Açısından Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Dönmez, Ş. 2000

İlk Tunç Çağı II Öncesi Orta Karadeniz Bölgesi'nin Kültürel Gelişimi (İkiztepe Çanak Çömleği ile Küçük Eserleri Işığında), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Duru, R. 1974

Değirmentepe 1973, *Anatolian Studies* XXIV: 30.

Ekmen, H., Mercan, A., Ekmen, F. G., Güney, A. 2019

İnönü Mağarası 2018 Yılı Kazı Çalışmaları, 41. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: 309-330.

Erdal, Y. S. 2010

İkiztepe Yerleşimi Işığında Orta Karadeniz Bölgesi İnsanlarının Antropolojik Yapısı, *Anadolu Araştırmaları* 19/1: 67-97.

Gerritsen, F. Özbal, R. 2019

Barcın Höyük, a Seventh Millennium Settlement in the Eastern Marmara Region of Turkey, *Documenta Praehistorica*, 46: 58-69.

Hauptmann, H. 1976

Die Grabung auf dem Norşuntepe, *Türk Arkeoloji Dergisi* XXIII-1: 69-70.

Helms, S. 1973

Taşkun Mevkii 1970-71, *Anatolian Studies* XXIII: 113-114.

Korfmann, M. 1977-78

Demirci Hüyük. Vorbericht über die Ergebnisse der Grabung von 1973, *Istanbul Mitteilungen* 27/28: 5-59.

Koruyucu, M. M. 2019

Anadolu Erken Tunç Çağı Topluluklarında Ağız ve Diş Sağlığı, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Kökten, İ. K., Özgüç T., Özgüç N. 1945

1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor, *Bulleten* IX/35: 361-400.

Müller-Karpe, H. 1968

Handbuch der Vorgeschichte II. Zweiter Band. Jungsteinzeit, Text, C.H.Beck, München.

Müller-Karpe, H. 1974

Handbuch der Vorgeschichte III. Dritter Band. Kupferzeit, Erster Teilband. Text, C.H. Beck, München.

Özdoğan, E. 2011

Settlement Organization and Architecture in Aşağı Pınar Early Neolithic Layer 6, *Beginnings – New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin*, Menschen-Kulturen-Traditionen: Forschung Cluster 1, Bd.1, R. Krauss (Ed.), VML GmbH, Rahden / Westf. : 213-223

Roodenberg, J. 2000

Ilıpınar: an Early Farming Village in the İznik Lake Basin, *The Neolithic of Turkey*, M. Özdoğan ve N. Başgelen (ed.), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat: 193-202.

Tuna, C. 2009

İkiztepe Kazıları Işığında MÖ 2. Binyıl öncesi Orta Karadeniz Bölgesi Kıyı Kesimi Mimarisi: İkiztepe Yapıları. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Türker, A., Sürül, K., Tırıl Özbilgin, C.G., Meriç, G.N. 2023

Dombalaktepe Kazısı 2021: Başlangıç Raporu ve İlk Sonuçlar, 42. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: 253-268.

Van Loon, M., Güterbock H. G. 1969

The 1969 Excavation at Korucutepe Near Elazığ, *Türk Arkeoloji Dergisi* 30: 123-128.

Warner, J. 1979

The Megaron and Apsidal House in Early Bronze Age Western Anatolia, *American Journal of Archaeology* LXXXIII: 140.

Yurtsever, A. 2004

MÖ 2. Binyılı Orta Karadeniz Bölgesi Çanak Çömleği (İkiztepe Kazıları Işığında), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.